

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัย เรื่องครูภูมิปัญญาท้องถิ่นกับกระบวนการเรียนการสอนในโรงเรียน
ประถมศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนในสังกัดสำนักงานการศึกษาธิการอำเภอบ้านด่าน
สำนักงานการศึกษาจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งในบทนี้ จะนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ใน 2
ประการ ดังนี้

1. กระบวนการเรียนการสอนของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. ผลของการจัดกระบวนการเรียนการสอนของครูภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีต่อนักเรียน

กระบวนการเรียนการสอนของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผลการวิเคราะห์กระบวนการเรียนการสอนของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ของโรงเรียน ทั้ง
5 แห่ง สรุปได้ว่า กระบวนการเรียนการสอนมี 5 ขั้นตอน คือ การวางแผนการสอน การดำเนิน
การก่อนสอน วิธีการสอน การใช้สื่อการเรียนการสอนและการประเมินผลการสอน ดังตาราง 5

ตาราง 5 แสดงกระบวนการเรียนการสอนของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น

ลำดับที่	ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น	การวางแผนการสอน	การดำเนินการก่อนสอน	วิธีการสอน	การใช้สื่อการเรียนการสอน	การประเมินผล
1	นายทองคำ อิ่มรัมย์	- ขอข้อมูลจากโรงเรียน - ปรึกษาครูผู้สอน - ศึกษาข้อมูลวิชาที่สอน	- พุดคุยสร้างบรรยากาศ - บอกจุดประสงค์การเรียนรู้ - แนะนำตนเอง	- บรรยาย - สาธิต - ฝึกปฏิบัติจริง	- สื่อของจริง เครื่องมือขยายพันธุ์พืช	- ชักถาม - นำผลงานให้ดู - สังเกตการปฏิบัติงาน
2	นายสัมฤทธิ์ ชลอชล	- ปรึกษาครูผู้สอน - ศึกษาข้อมูลวิชาที่สอน	- พุดคุยสร้างบรรยากาศกับนักเรียน	- สาธิต - ให้นักเรียนฝึกจริง	- สื่อของจริง ดิน ซีเมนต์ เครื่องร่อนดิน เครื่องผสมดิน เครื่องอัดอิฐ	- สังเกตการฝึกปฏิบัติ
3	นางเมือง ยาวรัมย์	- ปรึกษาครูผู้สอน - ศึกษาข้อมูลวิชาที่สอน	- ครูแนะนำตัวให้	- ให้นักเรียนลงมือปฏิบัติจริง	- สื่อของจริง ทุกทอผ้า กระสวย เส้นด้าย	- สังเกตการฝึกปฏิบัติ - ผลงานที่ทำ
4	นางทองใบ มณีศรี นางคำใส อิ่มสำราญ	- ปรึกษาครูผู้สอน - ผู้บริหาร	- ครูแนะนำตัวให้	- สาธิต - ให้นักเรียนฝึกปฏิบัติ	- สื่อของจริง กระดัง ตะกร้า เครื่องสี ข้าวกลอง	- สังเกตจากการฝึกปฏิบัติ - นักเรียนถามเอง

จากตาราง 5 กระบวนการเรียนการสอนของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า

1. การวางแผนการสอน

วิธีการวางแผนการสอนของครูภูมิปัญญาท้องถิ่นใช้วิธีการเหมือนกันทุกคน คือ หลังจากที่ได้รับเชิญให้เป็นครูภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้ว จะเข้าพบปรึกษากับผู้บริหารและครูผู้สอน เพื่อกำหนดการสอน กำหนดเวลาและชั่วโมงสอนให้ชัดเจน กำหนดเนื้อหาที่สอน และมีครูภูมิปัญญาท้องถิ่น 3 คนที่ศึกษาข้อมูลเพิ่มเติม คือ นายทองคำ อิ่มรัมย์ ได้ศึกษาคำราชาจากการฝึกอบรม เรื่องการปลูกพืชและขยายพันธุ์พืชเพิ่มเติม มีการเตรียมสื่อและอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง การขยายพันธุ์พืชไว้ให้พร้อม นายสัมฤทธิ์ ชลอชล ได้ศึกษาข้อมูลเพิ่มเติม โดยการทบทวน

ขั้นตอนการทำอิฐดิน - ซีเมนต์ และเตรียมเครื่องมือไว้ให้พร้อม ส่วนนางเมือง ยวงรัมย์ ได้ศึกษาข้อมูลจากครูผู้สอนและเตรียมอุปกรณ์การทอผ้าให้พร้อม ยกเว้น นางทองใบ มณีศรี และนางคำไล อิ่มสำราญ ที่ไม่ได้ศึกษาเนื้อหาวิชาเพิ่มเติม เนื่องจากเห็นว่าการสอนเรื่องการมัดข้าวเป็นเรื่องง่าย ๆ ที่อยู่ใกล้ตัว

การวางแผนการสอนของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น แยกสรุปเป็นรายบุคคลได้ดังนี้

นายทองคำ อิ่มรัมย์ มีการวางแผนการสอนเป็นอย่างดี หลังจากที่ได้รับเชิญให้เป็นครูภูมิปัญญาท้องถิ่นของโรงเรียนมหิตลอนุสรณ์และโรงเรียนบ้านหนองแต้พัฒนา คือ เข้าไปพบผู้บริหาร ขอข้อมูลจากโรงเรียน เพื่อวางแผนการสอน ได้ปรึกษากับครูผู้สอน กำหนดการสอน ระยะเวลา และเนื้อหาที่สอน หลังจากนั้น นายทองคำก็ได้ไปศึกษาค้นคว้าวิชาความรู้เพิ่มเติม จากตำราที่ฝึกอบรมมาและประสบการณ์ของตัวเองที่ได้ทดลองปฏิบัติและคลุกคลีในแปลงเกษตรของตนเอง และเตรียมสื่อการสอนพร้อมในเรื่องที่จะสอน

นายสัมฤทธิ์ ชลอชล ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นของโรงเรียนบ้านดงเย็น สอนเรื่องการทำอิฐดิน - ซีเมนต์ เมื่อได้รับเชิญจากทางโรงเรียน ก็ได้เข้าไปปรึกษากับครูผู้สอนและผู้บริหาร วางแผนการทำงานร่วมกัน และศึกษาข้อมูล - ขั้นตอนที่จะสอน เตรียมอุปกรณ์ เครื่องมือการทำอิฐดิน - ซีเมนต์ ซึ่งความจริงแล้ว อุปกรณ์เหล่านี้ได้มีการเตรียมพร้อมอยู่แล้ว เพราะกลุ่มของนายสัมฤทธิ์ ชลอชล ได้ฝึกปฏิบัติอยู่ก่อนแล้ว เมื่อทางโรงเรียนได้ตกลงกันว่าสมควรจะให้นักเรียนชั้น ป.6 - ป.6 ไปเรียนการทำอิฐดิน - ซีเมนต์ กับครูภูมิปัญญาในกลุ่มนี้ การเตรียมสื่อ อุปกรณ์ เครื่องมือจึงไม่มีปัญหาใด ๆ เพียงแต่จะต้องตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือว่าพร้อมที่จะใช้งานแล้ว นายสัมฤทธิ์ ยังต้องชักชวนเพื่อนบ้าน มาช่วยเป็นพี่เลี้ยงดูแลนักเรียน ขณะที่ฝึกปฏิบัติงานด้วย

นางเมือง ยวงรัมย์ ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นโรงเรียนวัดบ้านกะชาย สอนเรื่องการทอผ้า เมื่อได้รับทราบจากทางโรงเรียนว่าได้รับเชิญให้เป็นครูภูมิปัญญาท้องถิ่นของโรงเรียน นางเมืองก็ไปพบกับครูผู้สอนในโรงเรียน ปรึกษาเรื่องการวางแผนการสอนและศึกษาข้อมูลเรื่องที่จะใช้สอนเพิ่มเติมจากครูในโรงเรียน นางเมืองมีการเตรียมการสอนโดยเตรียมอุปกรณ์ในการทอผ้า เช่น เส้นด้าย หูกทอผ้า หลอดด้าย กระสวย ฟืม เป็นต้น

นางทองใบ มณีศรี และนางคำไล อิ่มสำราญ เป็นครูภูมิปัญญาท้องถิ่นของโรงเรียนวัดบ้านปลัดขิก สอนเรื่องการทำข้าวกล้อง เมื่อทราบว่า ถูกเชิญให้มาช่วยสอนนักเรียนเรื่องการทำข้าวกล้องโดยสอนเรื่องการมัดข้าว ทั้ง 2 คนก็เข้ามาพบกับครูผู้สอนและผู้บริหารที่โรงเรียน ปรึกษาถึงวิธีการทำงานและวางแผนร่วมกัน

2. การดำเนินการก่อนสอน

การดำเนินการก่อนสอน ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น 2 คน คือนายทองคำ อิ่มรัมย์ และนายสัมฤทธิ์ ชลอชล มีการสร้างบรรยากาศ ด้วยการพูดคุยเพื่อความเป็นกันเองกับนักเรียนเล่าประวัติย่อ ๆ ของตนเองให้นักเรียนทราบ นายทองคำ มีการบอกจุดประสงค์ และประโยชน์

การเรียน ที่นักเรียนจะได้รับ ส่วนครูภูมิปัญญาท้องถิ่น 3 คน ไม่มีการแนะนำตนเองไม่สร้างบรรยากาศก่อนการเรียน เวลาสอนมีครูผู้สอนเป็นผู้แนะนำตัวให้แทน ซึ่งแยกสรุปเป็นรายบุคคลได้ดังนี้

นายทองคำ จะมีการพูดคุยสร้างบรรยากาศให้นักเรียนคุ้นเคย แนะนำตนเองว่าเป็นใคร มาจากไหน และให้นักเรียนแนะนำตนเองด้วย หลังจากนั้นจะบอกถึงเนื้อหาวิชาที่จะสอน และบอกจุดประสงค์ของการเรียนรู้ด้วยว่า หลังจากการเรียนเรื่องนี้แล้ว นักเรียนจะได้ประโยชน์อย่างไร

นายสัมฤทธิ์ ชลอสล ได้พูดคุยกับนักเรียนสร้างบรรยากาศแบบเป็นกันเอง ซึ่งจะมีครูผู้นำนักเรียนไปเรียน จะช่วยแนะนำเรื่องของเนื้อหาวิชาและจุดประสงค์การเรียนรู้แทน

นางเมือง ยวงรัมย์ ไม่มีการพูดคุยแต่มีครูผู้สอน ที่นำนักเรียนไปเรียนเป็นผู้แนะนำตัวนางเมืองให้นักเรียนรู้จัก เนื่องจากนางเมืองเป็นคนพูดไม่เก่งจึงมีครูคอยช่วยเหลือ

นางทองใบ มณีศรีและนางคำใส อิ่มสำราญ ไม่มีการแนะนำตัว สร้างบรรยากาศการเรียน แต่มีครูคอยช่วยเหลือแนะนำตัวให้แทน เพราะทั้ง 2 คนพูดไม่เก่ง

3. วิธีการสอน

วิธีการสอนของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น มีวิธีการสอนที่เหมือนกันทุกคน คือ การสอนแบบสาธิต โดยการแนะนำการใช้สื่อ วิธีการใช้เครื่องมือ แล้วปฏิบัติให้นักเรียนดู ตามขั้นตอนแล้วให้นักเรียนทดลองปฏิบัติตาม เมื่อเห็นว่านักเรียนสามารถปฏิบัติได้ดีแล้ว จึงให้ลงมือปฏิบัติจริง แต่นายทองคำ มีวิธีการสอนที่แตกต่างจากคนอื่น ๆ คือ มีการบรรยายให้ความรู้ในเนื้อหาวิชา ให้กับนักเรียนก่อนการสาธิตการขยายพันธุ์พืช แล้วฝึกปฏิบัติจริงต่อไป ซึ่งแยกเป็นรายบุคคลได้ดังนี้

นายทองคำ ยิ้มรัมย์ ใช้วิธีสอน โดยการบรรยายให้ความรู้ให้นักเรียนเกี่ยวกับการขยายพันธุ์พืช การตอนกิ่ง การต่อกิ่ง การเสริมราก เป็นต้น ในขณะที่บรรยาย ก็จะเปิดโอกาสให้นักเรียนซักถามได้ หลังจากบรรยายให้ความรู้เสร็จแล้ว จะมีการสาธิตให้นักเรียนดู 1 ถึง 2 ครั้งก่อน แล้วให้นักเรียนฝึกปฏิบัติจริง จากของจริง พื้นที่ในแปลงเกษตรของนายทองคำ มีพันธุ์พืชหลายชนิด พร้อมทั้งจะให้นักเรียนฝึกปฏิบัติได้ทุกขั้นตอน ส่วนการสอนเรื่องพืชสมุนไพรและการอนุรักษ์ป่า ให้กับโรงเรียนบ้านหนองแต้พัฒนานั้น นายทองคำ ใช้วิธีการบรรยายก่อนให้ความรู้เรื่องพืชสมุนไพรที่มีในป่าหลังโรงเรียนบ้านหนองแต้พัฒนา ในการดูพันธุ์ไม้นั้น นักเรียนจะซักถามถึงคุณสมบัติของพันธุ์ไม้ที่เห็นและจดบันทึกไปด้วย ขณะบรรยายถึงคุณสมบัติประโยชน์ของสมุนไพรก็จะพูดถึงการอนุรักษ์ป่าชุมชน ซึ่งเป็นแหล่งอาหารของชาวบ้านไปพร้อมกัน

นายสัมฤทธิ์ ชลอสล สอนเรื่องการทำอิฐดิน - ซีเมนต์ ใช้วิธีการสอนแบบแนะนำให้นัก์กู่อุปกรณ์ของจริงซึ่งทำอยู่ แล้วปฏิบัติให้นักเรียนดู เป็นการสาธิตจากของจริง ไม่มีการบรรยายให้ความรู้ก่อน แต่นักเรียนได้ความรู้จากครูผู้สอนก่อนแล้ว เมื่อนักเรียนได้ลงมือปฏิบัติ

ต้องใช้เวลาสังเกต และซักถามก่อน ถึงกระนั้น ยังมีข้อผิดพลาดจนได้ นักเรียนใช้เวลาฝึกปฏิบัติจริงประมาณ 3 ครั้ง จึงจะปฏิบัติได้ดี

นางเมือง ยวงรัมย์ สอนเรื่องการทอผ้า นางเมือง เป็นคนพูดไม่ค่อยเก่ง จะใช้วิธีการแนะนำให้นักเรียนรู้จัก เครื่องมือ – อุปกรณ์ ต่างๆ ในการทอผ้า แล้วฝึกปฏิบัติจริง นักเรียนก็จะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกัน ฝึกปฏิบัติจนคล่องแคล่วและสามารถทำได้ ซึ่งใช้เวลาหลายครั้ง

นางทองใบ และนางคำใส สอนเรื่องการทอผ้าจะสาธิตให้นักเรียนดูถึงวิธีการมัดขั้วหลังจากนำขั้วออกจากเครื่องสีขั้วรอบแรก เมื่อมัดเสร็จก็จะนำไปสีในเครื่องสีรอบที่ 2 หลังจากทำให้นักเรียนดูแล้ว ก็ให้นักเรียนลงมือปฏิบัติจริง ซึ่งนักเรียนบางคนทำได้ บางคนก็ทำไม่ได้ สำหรับคนที่มัดขั้วไม่เป็น ก็ให้ไปช่วยงานอย่างอื่น เช่น การออกแรงหมุนเครื่องสีขั้ว การเก็บเมล็ดขั้วเปลือกออกจากขั้วสาร เป็นต้น

4. การใช้สื่อการเรียนการสอน

ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นทุกคน จะใช้สื่อการเรียนการสอนที่เป็นของจริง ตามเนื้อหาและเรื่องที่สอนของแต่ละคน เช่น เรื่องการขยายพันธุ์พืช ใช้สื่อ ต้นพืช อุปกรณ์ คือ มีด พลาสติก สำหรับพันกิ่ง กรรไกรตัดกิ่ง เป็นต้น เรื่องการทำอิฐดิน – ซีเมนต์ สื่อคือเครื่องร่อนดิน เครื่องผสมดิน เครื่องอัดก้อนอิฐ เป็นต้น เรื่องการทอผ้า ใช้สื่อ คือ หูกทอผ้า เส้นด้าย กระสวย เป็นต้น เรื่องการทำขั้วกลิ้ง ใช้สื่อ คือ เครื่องสีขั้วกลิ้ง กระตังยัดขั้ว ตะกร้า เป็นต้น แยกเป็นรายบุคคลได้ดังนี้

นายทองคำ ยิ้มรัมย์ มีการเตรียมการสอนพร้อม รวมทั้งสื่อการเรียนการสอน อุปกรณ์การขยายพันธุ์พืช เช่น มีด พลาสติก กรรไกรตัดกิ่ง เป็นต้น ส่วนสื่อที่เป็นพืชจะใช้ของจริงในแปลงเกษตรของตนเอง เช่น มะม่วง ขนุน กระถ่อน เป็นต้น การสอนเรื่องพืชสมุนไพร และการอนุรักษ์ป่าชุมชนให้กับโรงเรียนบ้านหนองแค้นพัฒนา ของนายทองคำ ใช้แหล่งเรียนรู้ในป่า สื่อเป็นของจริงในสวนป่า นับว่าเป็นสื่อการเรียนการสอนอย่างดีเยี่ยม

นายสัมฤทธิ์ ชลอสล สอนเรื่องการทำอิฐดิน – ซีเมนต์จะใช้สื่ออุปกรณ์ที่เป็นของจริงทุกอย่าง เพราะต้องฝึกปฏิบัติจากของจริง ซึ่งแยกสื่อเป็น 2 ประเภท คือ วัตถุดิบและเครื่องมือ วัตถุดิบ มี ดินลูกรังสีแดง ปูนซีเมนต์ น้ำ สื่อเครื่องมือ มี เครื่องร่อนดิน เครื่องผสมดิน ซีเมนต์ และเครื่องอัดก้อนอิฐเป็นบล็อก นอกจากนี้ยังมีสถานที่ตากอิฐ ปรมอิฐและกระสอบป่านคลุมอิฐ

นางเมือง ยวงรัมย์ สอนเรื่องการทอผ้า ก็จะใช้สื่อที่เป็นของจริงทั้งหมด ไม่ว่าจะ เป็น หูกทอผ้า เส้นด้าย กระสวย เป็นต้น นางเมืองจะเตรียมหูกทอผ้าไว้เรียบร้อย โดยที่นักเรียนไปถึง เข้าทอผ้าได้เลย

นางทองใบ มณีศรี และนางคำใส อิมสำราญ ใช้สื่อการเรียนการสอน คือกระตังยัดและตะกร้า นอกจากนี้ ยังมีอุปกรณ์การทำขั้วกลิ้งอื่น ๆ ทางโรงเรียนจะเป็นผู้เตรียมเอง เช่น เครื่องสีขั้วกลิ้ง ซึ่งโรงเรียนจัดซื้อมาติดตั้งไว้ที่โรงเรียน ดังนั้นทั้ง 2 คน จึงไม่มีการเตรียมสื่อมากนัก

5. การประเมินผลการสอน

การประเมินผลการสอนของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ทำเหมือนกันทุกคน คือ การสังเกตการปฏิบัติงานของนักเรียน ดูความสนใจตั้งใจและความเอาใจใส่ในการทำงาน ซึ่งเป็นการประเมินตามสภาพที่แท้จริง มีนายทองคำและนางเมียง ที่ประเมินการสอนโดยตรวจผลงานนักเรียนด้วย วิธีการประเมินผลที่แตกต่างจากคนอื่น ๆ คือ นายทองคำ มีการซักถามถึงความเข้าใจของนักเรียนทุกครั้ง ก่อนการสอนเสร็จลง ส่วนนางทองใบและนางคำใส ไม่มีการซักถามนักเรียน แต่นักเรียนจะเป็นฝ่ายซักถามเมื่อไม่เข้าใจ แยกเป็นรายบุคคลได้ดังนี้

นายทองคำ อัมรัมย์ หลังจากสอนผ่านไปแล้ว ซึ่งการสอนแต่ละครั้งของนายทองคำ จะใช้เวลาสอน 2 ชั่วโมง ช่วงสุดท้ายของการสอนจะใช้วิธีการประเมินผลด้วยการซักถาม ความรู้ความเข้าใจกับนักเรียน เป็นรายบุคคลและเปิดโอกาสให้นักเรียนซักถาม และจะใช้วิธีการให้นักเรียนฝึกปฏิบัติจริง ในขั้นตอนการเรียนการสอน ก็จะใช้วิธีการประเมินผลโดยการตรวจผลงานที่นักเรียนปฏิบัติ และสังเกตขณะการฝึกปฏิบัติงานของนักเรียนด้วย ส่วนการประเมินผลการสอนเรื่องการอนุรักษ์ป่าชุมชนของโรงเรียนบ้านหนองแค้นพัฒนา นายทองคำใช้การประเมินผลด้วยการซักถามและให้นักเรียนตอบคำถามเป็นรายบุคคล และสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนด้วย

นายสัมฤทธิ์ ชลอส สอนเรื่องการทำอิฐดิน - ซีเมนต์ ใช้วิธีการประเมินผลการสอนจากการตรวจผลงานที่นักเรียนปฏิบัติตามขั้นตอนเป็นรายกลุ่ม ถ้านักเรียนกลุ่มใด ยังปฏิบัติงานไม่ได้ก็จะให้แก้ตัวใหม่ในขั้นตอนนั้นๆ เช่น การร่อนดิน การผสมดิน ซีเมนต์ น้ำ เข้าด้วยกัน การอัดก้อนอิฐและการยกก้อนอิฐออกจากแท่นพิมพ์ เป็นต้น ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว การประเมินผลอาจจะทำได้ไม่ทั่วถึง มีการสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนเป็นการประเมินตามสภาพที่แท้จริง นักเรียนบางคนก็สามารถทำได้ดี บางคนก็อาศัยเพื่อนๆ เพื่อให้การทำงานผ่านไปเท่านั้น

นางเมียง ยวงรัมย์ ใช้วิธีการวัดผลประเมินผลของ คือ การให้นักเรียนฝึกปฏิบัติ และคอยสังเกต อย่างใกล้ชิด ซึ่งนักเรียนส่วนใหญ่คนที่ฝึกทำจะเป็นนักเรียนที่มีความสนใจอยู่แล้ว จึงสามารถทำได้ ปฏิบัติได้เป็นอย่างดี แต่บางคนไม่ให้ความสนใจ ไม่ค่อยได้ฝึกปฏิบัติ จึงให้ทำงานอื่นๆ การประเมินผลอีกวิธีหนึ่ง คือ การประเมินจากสภาพที่แท้จริง โดยการสังเกตพฤติกรรม เพราะนักเรียนแต่ละคนมีความแตกต่างกัน

นางทองใบ มณีศรี และนางคำใส อัมสำราญ สอนเรื่องการทำข้าวกลิ้งให้กับนักเรียนโรงเรียนวัดบ้านปลัดปู่ ใช้วิธีการประเมินผลการสอนในขณะที่ปฏิบัติงานอยู่ นักเรียนแต่ละคนจะแบ่งหน้าที่กันทำ เช่น การออกแรงหมุนเครื่องสีข้าว นำข้าวออกมาผัดเก็บข้าวเปลือกแล้วนำไปเข้าเครื่องใหม่ ครูภูมิปัญญาทั้ง 2 คน จะสอนวิธีการผัดข้าว นักเรียนที่สนใจก็จะมาฝึกทำ ส่วนคนที่ไม่สนใจก็จะไปทำงานอย่างอื่นที่ง่ายกว่า การประเมินผลก็ใช้วิธีการสังเกตจากการปฏิบัติงานของนักเรียน เรียกว่าเป็นการประเมินผลตามสภาพที่แท้จริง ถ้านักเรียนคนใดสนใจซักถาม ครูภูมิปัญญาจึงจะตอบคำถาม แต่จะไม่ใช้วิธีซักถามนักเรียนก่อน

นอกจาก กระบวนการเรียนการสอน 5 ขั้นตอน ดังกล่าวมาแล้ว ยังมีข้อสรุปจาก ข้อมูล ด้านอื่นๆ อีก คือ

สภาพการเรียนการสอน

การสอนของนายทองคำ ยิ้มรัมย์ มีบรรยากาศการเรียนการสอนที่สนุกสนาน นักเรียนมีความสุข จากการแสดงออกของนักเรียน มีพูดคุยหยอกล้อกัน บางคนจดบันทึกความรู้ ที่ได้ฟังจากการบรรยาย แต่เมื่อถึงเวลาฝึกปฏิบัติ ทุกคนจะสนใจและข้มักเขม้นในการทำงาน อย่างจริงจัง

การสอนของครูภูมิปัญญาคนอื่นๆ จะมีบรรยากาศที่คล้ายๆ กัน คือ นักเรียนบางคน ก็สนใจเรียน บางคนก็พูดคุยหยอกล้อกัน สภาพการสอนเป็นกันเองทั้งผู้สอนและผู้เรียน นักเรียน เรียนอย่างสนุกสนาน แต่เมื่อถึงเวลาปฏิบัติงานทุกคนทำด้วยความตั้งใจ มีการช่วยเหลือเกื้อกูล กันดี

ปัญหาอุปสรรคในการสอน

จากการสัมภาษณ์และการสังเกตการสอนของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่ละคนจะมี ปัญหาอุปสรรคที่คล้ายคลึงกัน คือ

1. ปัญหาเรื่องเวลา ตามแผนที่ได้ตกลงกันไว้กับทางโรงเรียน บางคนจะใช้แผนการ สอนสัปดาห์ละ 1 ครั้ง บางคนจะใช้ เดือนละ 2 ครั้งแล้วแต่กรณีว่าตกลงกับทางโรงเรียนอย่างไร แต่ปัญหาที่เกิดขึ้น คือ ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่มีเวลาร่างตามที่ตกลงกันไว้ บางคนทำหน้าที่ หลายนอย่าง เช่น นายทองคำ ยิ้มรัมย์ เป็นผู้ใหญ่บ้านบ้านโนนขวาง เป็นเกษตรกรดีเด่น บาง ครั้งถึงเวลาสอนตามแผนการสอน ก็ติดประชุม ต้องเดินทางไปเข้าอบรมสัมมนา ตามที่ทางราชการ กำหนดหรือกลุ่มเครือข่ายเกษตรกรกำหนดเอง ส่วนนายสัมฤทธิ์ ชลอสล เป็นประธาน ชนาคาหมู่บ้านต้องเดินทางเข้าร่วมประชุมสัมมนาบ่อย ๆ ต้องหาเวลาสอนชดเชยให้ในเวลา ที่ว่าง จึงทำให้การเรียนการสอนไม่เป็นไปตามแผนที่วางไว้

2. ปัญหาเรื่องสื่อ อุปกรณ์การเรียนการสอน ส่วนมากครูภูมิปัญญาท้องถิ่นจะใช้ เครื่องมือ - สื่อ ของตัวเองที่มีอยู่ ซึ่งจากการสอบถามแล้วครูภูมิปัญญาท้องถิ่นเต็มใจที่จะช่วย เหลือทางโรงเรียน ยกเว้นสิ่งที่จะต้องลงทุนมาก เช่น การทอผ้า จำเป็นต้องให้โรงเรียนเป็นผู้ ดำเนินการให้ แต่ก็ยังมีปัญหาอื่น ๆ เช่น สื่อ - อุปกรณ์มีน้อย ไม่เพียงพอต่อการฝึกปฏิบัติของ นักเรียน ซึ่งก็ได้วิธีการแก้ปัญหาโดย แบ่งกลุ่มนักเรียนฝึกทำทีละกลุ่ม เป็นวิธีการที่ดีที่สุดเท่าที่ ทำได้

3. ปัญหาเรื่องความไม่สนใจของนักเรียน นักเรียนที่ไปเรียนมีจำนวนมาก เวลา เรียนจะไปทั้งห้องเรียน การได้ไปเรียนนอกห้องเรียนทำให้นักเรียนมีความสุขสนุกสนาน หยอกล้อกัน จนบางครั้งไม่สนใจการเรียนเท่าที่ควร เมื่อถึงเวลาฝึกปฏิบัติ จะมีบางคนไม่ให้ความสำคัญกับการทำงานหรือการปฏิบัติ จึงไม่สามารถทำได้ แต่ก็ก็เป็นเพียงส่วนน้อยของนัก เรียนแต่ละแห่ง

กระบวนการเรียนการสอน ของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งหมด สามารถ สรุปภาพรวม เป็นรายบุคคลได้ ดังนี้

กระบวนการเรียนการสอนของนายทองคำ ยิ้มรัมย์ จากทั้ง 2 โรงเรียน จะมีวิธีการ ที่คล้าย ๆ กัน แตกต่างกันตรงที่การประเมินผล เพราะโรงเรียนบ้านหนองแคพัฒนา จะสอน เรื่องการอนุรักษ์ป่าชุมชนและพืชสมุนไพรที่ได้จากป่า ดังนั้น การประเมินผลจึงใช้วิธีการ ซักถามให้นักเรียนตอบ ไม่มีการตรวจผลงานเหมือนกับโรงเรียนมหิดลอนุสรณ์

บรรยากาศการเรียนการสอนของนายทองคำ ยิ้มรัมย์ เต็มไปด้วยความสนุกสนาน เป็นกันเองกับนักเรียน นักเรียนบางคนจะเรียกนายทองคำว่า "ครู" บางคนจะเรียกว่า "ลุง" ซึ่ง นายทองคำก็เต็มใจ จะเรียกอย่างไรก็ได้ นักเรียนที่เรียนกับนายทองคำแต่ละครั้งจะมีประมาณ 20 – 30 คน ทำให้ดูแลนักเรียนไม่ทั่วถึง นักเรียนบางคนก็ตั้งอกตั้งใจเรียน มีการจดบันทึก ความรู้จากคำบรรยายของครูภูมิปัญญาท้องถิ่นไปด้วย แต่บางคนก็ไม่สนใจเรียนเท่าที่ควร เล่นและหยอกล้อกันบ้าง ส่วนมากจะเป็นนักเรียนชาย ไม่มีการจดบันทึก เวลาฝึกปฏิบัติก็คอย ดูเพื่อน ๆ ทำอยู่ห่าง ๆ บางคนก็หลบไปทำกิจกรรมอื่น ๆ เช่น เก็บผลไม้ในสวนมาแบ่งกันกิน แต่ก็เป็นส่วนน้อย ไม่ส่งผลต่อการเรียนการสอนแต่อย่างใด

กระบวนการเรียนการสอนของนายสัมฤทธิ์ ชลอสล จะเริ่มจากการวางแผนการสอน เข้าไปปรึกษากับทางโรงเรียน ศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมและเตรียมการสอนโดยการตรวจอุปกรณ์ - เครื่องมือ ให้พร้อมต่อการใช้งาน และเชิญชาวบ้านผู้ที่สามารถทำเป็นแล้วมาช่วยดูแลนักเรียน การดำเนินการสอน จะเริ่มจากการพูดคุยเรื่องทั่ว ๆ ไปเป็นการสร้างความคุ้นเคยกับนักเรียน และเริ่มสอนด้วยวิธีการสาธิตและแนะนำจากการปฏิบัติจริง แล้วให้นักเรียนลงมือทำจริง จาก ขั้นตอนง่าย ๆ ก่อน เช่น การร่อนดินและขั้นตอนการผสมดิน ซีเมนต์ การตรวจสอบคุณภาพ ของดินที่ผสมแล้ว การอัดก้อนอิฐ การยกอิฐออกจากแท่นพิมพ์ และนำไปวางเรียงในบริเวณ พื้นเรียบและร่ม เพื่อรดน้ำต่อไป การประเมินผล ใช้วิธีการสังเกต การปฏิบัติงานของนักเรียน ตามขั้นตอนการทำงาน

บรรยากาศการเรียนการสอนของนายสัมฤทธิ์ เป็นการเรียนการสอนที่คึกคัก เพราะ นายสัมฤทธิ์ เป็นคนคุยสนุกพูดเสียงดัง นักเรียนก็คุ้นเคยกัน เนื่องจากเป็นผู้ใหญ่บ้านในหมู่บ้านเดียวกัน ประกอบกับมีชาวบ้านคนอื่น ๆ มาเรียน มาฝึกงานพร้อมกับนักเรียนหลายคน นักเรียนมีความสุขและกระตือรือร้นในการทำงาน ทุกคนช่วยกัน จะไม่ค่อยมีใครเล่นหรือไม่สนใจ ทุกคนจะเอาใจใส่สิ่งที่ตัวเองปฏิบัติอยู่อย่างตั้งอกตั้งใจ เมื่อมีข้อผิดพลาดเกิดขึ้น จะรีบช่วยกันแก้ไขทันที นับว่าเป็นการเรียนการสอนที่จะทำให้ได้รับความรู้อย่างแท้จริง

กระบวนการเรียนการสอนของนางเมือง ยวงรัมย์ ได้มีการวางแผนร่วมกับครูผู้สอน ในโรงเรียน มีการเตรียมการสอนโดยการเตรียมเครื่องมือ และอุปกรณ์การทอผ้าไว้ให้พร้อม วิธีการสอนจะใช้วิธีแนะนำนักเรียนให้รู้ขั้นตอนการทอ ให้นักเรียนลงมือปฏิบัติจริง โดยที่นางเมืองจะคอยสังเกตการฝึกปฏิบัติอย่างใกล้ชิด

บรรยากาศการเรียนการสอนของนางเมือง ยวงรัมย์ เป็นแบบเรียบง่าย จะมีครูผู้สอนคอยควบคุมช่วยอย่างใกล้ชิด แต่สังเกตจากตัวนักเรียนมีความคิดคึกคักที่ได้เรียนนอกสถานที่ มีความสุขกระตือรือร้นดี พยายามฝึกปฏิบัติงานตามที่มีโอกาส เนื่องจากทุกทอผ้ามีน้อยจึงมีนักเรียนบางคนฝึก บางคนก็เล่น แต่เมื่อถึงเวลาที่ครูเรียกให้มาฝึกนักเรียนก็พร้อมและเต็มใจที่จะปฏิบัติงาน

กระบวนการเรียนการสอนของนางทองใบและนางคำใส เป็นไปแบบง่ายๆ เพราะจะมีครูและผู้บริหารคอยช่วยเหลือเป็นหลัก ทั้ง 2 คนแทบจะไม่ได้พูดอะไร ไม่มีการแจ้งจุดประสงค์ ไม่มีการบรรยายเนื้อหา ใช้วิธีการสาธิตให้ดูและลงมือปฏิบัติจริง ส่วนอุปกรณ์ - เครื่องมือ ก็ได้เตรียมจากบ้านไปด้วยส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งทางโรงเรียนเตรียมไว้ให้ การประเมินผล จะใช้วิธีการให้นักเรียนซักถาม ซึ่งส่วนมากแล้วนักเรียนจะเป็นฝ่ายถามมากกว่า และเมื่อเสร็จสิ้นการสอน สามารถเห็นผลงาน ได้ผลผลิตออกมาพร้อมการสอนทุกครั้งนั่นคือ ชาวกลอง สามารถนำไปจำหน่ายได้

บรรยากาศการเรียนการสอนของนางทองใบ และนางคำใส จะเป็นบรรยากาศที่สนุก คึกคักแต่เนื่องจากการได้ฝึกปฏิบัติจริง และมีผู้ใหญ่ที่เด็กนักเรียนนับถือในหมู่บ้านมาช่วยงาน ทำให้นักเรียนสนุกกับการทำงานและทุกคนช่วยกันแบ่งหน้าที่รับผิดชอบกันเป็นอย่างดี มีนักเรียนบางคนก็เอาใจใส่งานน้อยกว่าคนอื่น ๆ แต่ไม่ถึงกับไม่สนใจเลย เมื่อถึงเวลาเป็นหน้าที่ของตนเอง ก็จะทำด้วยความเต็มใจ

ผลการจัดกระบวนการเรียนการสอนของครูภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีต่อนักเรียน

ผลการจัดกระบวนการเรียนการสอนของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีต่อนักเรียน เป็นการศึกษาผลที่เกิดกับนักเรียน ภายหลังจากที่นักเรียนได้เรียนรู้กับครูภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการสัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่าง ทั้ง 4 กลุ่ม คือผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นและนักเรียน และการสังเกตจากการเข้าร่วมกิจกรรม โดยใช้กรอบการประเมินผล จากคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน ตามแนวปฏิรูปการศึกษา อันประกอบด้วย นักเรียนเป็นคนเก่ง นักเรียนเป็นคนดี และนักเรียนมีความสุข ซึ่งได้วางกรอบไว้ ดังนี้

1. นักเรียนเป็นคนเก่ง วัดจาก การคิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาได้

1.1 ความสามารถทางความคิด (คิดเป็น) คือคิดอย่างมีเหตุผล คิดเชื่อมโยงจากสิ่งที่เรียนรู้เข้าสู่วิถีชีวิตจริง และค้นคว้าหาคำตอบในสิ่งที่ตนอยากรู้ได้

1.2 ความสามารถในการแสวงหาและสร้างสรรค์ความรู้ด้วยตนเอง (ทำเป็น) คือการพัฒนาตนเองให้มีความรู้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง มีการค้นคว้าด้วยตนเอง นำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัวและชุมชน

1.3 ความสามารถในการแก้ปัญหา (แก้ปัญหาได้) คือการนำความรู้ที่ได้ไปฝึกปฏิบัติ สังเคราะห์จนเกิดเป็นความรู้ใหม่ สามารถแก้ปัญหาในการประกอบอาชีพ และดำรงชีวิตของตนเองได้อย่างเหมาะสมกับวัยและสภาพแวดล้อมในสังคมและชุมชน

2. **นักเรียนเป็นคนดี** วัดจากการมีคุณธรรม จริยธรรม ของนักเรียน การอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.1 นักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรม คือได้รับการอบรมกล่อมเกลาจิตใจ ให้เห็นคุณค่าของความดี ให้ความร่วมมือในการทำงาน มีความขยันรับผิดชอบ ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม สร้างทักษะชีวิตให้ปลอดภัยจากสิ่งเสพติดให้โทษ

2.2 นักเรียนรู้จักอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น คือการรู้จักวิถีปฏิบัติตามประเพณีท้องถิ่น เข้าใจและเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมไทย มีส่วนร่วมและเข้าร่วมในกิจกรรมที่จัดขึ้นในชุมชน สามารถชักชวนให้ผู้อื่นเข้าร่วมกิจกรรมด้วยความเต็มใจ

2.3 นักเรียนรู้จักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ การตระหนักและเห็นคุณค่าของของทรัพยากรธรรมชาติ เข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตามที่ชุมชนจัดขึ้น

3. **นักเรียนมีความสุข** วัดจาก ความพร้อมและกระตือรือร้นในการเรียน คือนักเรียนไม่ขาดเรียน ตั้งใจเรียนและปฏิบัติงานตามกระบวนการเรียนรู้ที่ได้รับมอบหมายและแสดงออกว่ามีความสุขในการเรียนทั้งทางร่างกายและจิตใจ เป็นผลให้ปฏิบัติงานจนสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ ซึ่งจะส่งผลให้นักเรียนเป็นคนเก่ง คนดีและมีความสุข

จากการศึกษา ผลของการจัดกระบวนการเรียนการสอนของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีต่อนักเรียน จากความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง 4 กลุ่ม คือ ผู้บริหารสถานศึกษา 5 คน กลุ่มครูผู้สอน 5 คน กลุ่มครูภูมิปัญญาท้องถิ่น 5 คน และนักเรียน 25 คน ซึ่งวิเคราะห์จากการสังเกต การสัมภาษณ์ สามารถสรุปได้ดังนี้

นักเรียนเป็นคนเก่ง

1. ความสามารถทางความคิด เมื่อนักเรียนได้ร่วมกระบวนการเรียนการสอนกับครูภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้ว นักเรียนคิดถึงประโยชน์ที่ได้เรียนรู้กับครูภูมิปัญญาท้องถิ่น แล้วเชื่อมโยงความรู้ที่ได้รับเข้าสู่วิถีชีวิตของตนเองและครอบครัว เช่น การนำเอาความรู้ไปประกอบอาชีพ สร้างรายได้ให้ตัวเอง จากการสัมภาษณ์นักเรียนที่ได้เรียนเรื่อง การขยายพันธุ์พืชกับครูภูมิปัญญาท้องถิ่น นักเรียนทุกคนเห็นประโยชน์ของการขยายพันธุ์พืช และคิดที่จะนำเอาความรู้ไปทดลองปฏิบัติจริงที่บ้าน เมื่อได้ผลจะนำไปขยายพันธุ์ในพื้นที่ของตนเอง และแจกจ่ายให้ญาติพี่น้องไปทดลองปลูก บางคนคิดที่จะนำเอาความรู้ไปประกอบเป็นอาชีพจริง เมื่อจบการศึกษาไปแล้ว

จากการสัมภาษณ์ เด็กหญิงอุทุมพร บัวเพชรและเด็กชายเรืองวิทย์ ชำรัมย์ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนมหิดลอนุสรณ์ ที่ได้เรียนกับครูภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องการขยาย

พันธุ์พืช เห็นว่าเป็นสิ่งที่มีประโยชน์และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของนักเรียน สามารถนำเอาความรู้ไปปฏิบัติจริงที่บ้านได้ และในอนาคตจะนำเอาไปประกอบเป็นอาชีพเสริมสร้างรายได้ให้ตัวเอง และครอบครัวอย่างแน่นอน

ประโยชน์จากการปลูกพืชสมุนไพร และสมุนไพรจากป่าธรรมชาติ ก็เป็นเรื่องที่นักเรียนเห็นคุณค่าและประโยชน์มากขึ้น เช่นเดียวกับ เด็กหญิงไพลิน ลาดขัมมาและ เด็กหญิงนวลจारी โชติเชื้อวงศ์ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านหนองแต้พัฒนา มีความเห็นว่า ป่าเป็นสิ่งให้ประโยชน์กับมนุษย์มากมายให้ทั้งอาหารและยารักษาโรค ก่อนที่จะเรียนกับครูภูมิปัญญาท้องถิ่นนักเรียนไม่เห็นประโยชน์และคุณค่าของป่าไม้มากนัก แต่หลังจากได้เรียนรู้จึงเข้าใจเห็นคุณค่าของต้นไม้ในป่า เพราะต้นไม้นอกจากจะให้ประโยชน์ด้านอื่น ๆ แล้ว ยังเป็นยาสมุนไพร ใช้รักษาโรคได้แทบทุกส่วนของต้นไม้ เช่น ต้นมะตูม สามารถนำมารักษาโรคได้ ตั้งแต่ ราก ลำต้น ใบ จนถึงผล จากเหตุผลดังกล่าว นักเรียนจึงคิดถึงผลประโยชน์ของพืช และจะนำเอาความรู้ไปขยายผลบอกต่อญาติพี่น้องของตน

การทำอิฐดิน - ซีเมนต์ ของโรงเรียนบ้านดงเย็น เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ทำให้นักเรียนเกิดความคิด อยากจะนำไปปฏิบัติจริง นำไปประกอบอาชีพได้ในอนาคต จากความคิดเห็นของเด็กชายอริวัฒน์ เลื่อมใส นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านดงเย็น เส่าว่า เมื่อได้เรียนเรื่อง การทำอิฐดิน - ซีเมนต์ จากครูภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้ว อยากจะนำความรู้ไปบอกพ่อแม่ ที่บ้าน อยากให้พ่อแม่ มาฝึกการทำอิฐดิน - ซีเมนต์ กับครูภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะเห็นว่า จะสามารถนำไปประกอบเป็นอาชีพได้จริง และเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ อย่างมั่นคงให้กับครอบครัวของเขาด้วย เพราะการทำอิฐดิน - ซีเมนต์ เป็นสิ่งที่ใช้ในงานก่อสร้าง ซึ่งเป็นอาชีพที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของชาติ สามารถทำได้ตลอดทั้งปี

จากความคิดเห็นของนักเรียนตามที่กล่าวมา จะเห็นว่านักเรียนเกิดความคิดและเชื่อมโยงที่จะนำเอาความรู้ที่ได้รับ เข้าสู่วิถีชีวิตจริงของตนเอง แสดงว่านักเรียนเกิดความสามารถทางความคิด เช่นเดียวกับ เด็กชายพิชิต ใจดี และเด็กหญิงอานวยพร โยงรัมย์ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวัดบ้านกะชาย ได้เรียนเรื่องการทอผ้า มีความคิดเห็นว่าการทอผ้าเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทย เป็นสิ่งที่มีประโยชน์และสามารถนำไปประกอบเป็นอาชีพสร้างรายได้ให้ตัวเองและครอบครัวด้วย ในความคิดเห็นของเด็กหญิงน้ำฝน สวัสดิรัมย์ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนวัดบ้านปลัดปึก เห็นว่าการทำข้าวกล้อง มีคุณค่าและประโยชน์ทางด้านโภชนาการ ถึงแม้ปัจจุบันเทคโนโลยีสมัยใหม่จะทำให้ติดความสะดวกสบายรับประทานข้าวขาวจากโรงสี แต่ก็ยังมีชมรมข้าวกล้องของโรงเรียนวัดบ้านปลัดปึก ที่จะทำให้นักรุ่นใหม่หันมาให้ความสนใจข้าวกล้อง ที่มีคุณค่าทางโภชนาการ มากกว่าข้าวขาว จากโรงสี จากตัวอย่างดังกล่าว แสดงให้เห็นว่านักเรียนมีความสามารถทางความคิด สามารถคิดเชื่อมโยงนำความรู้ไปใช้ในวิถีชีวิตจริงได้ หลังจากได้เรียนรู้กับครูภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้ว

2. ความสามารถในการแสวงหาและสร้างสรรค์ความรู้ให้กับตนเอง หลังจากได้เรียนรู้กับครูภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้ว นักเรียนส่วนใหญ่ มีความสามารถในการปฏิบัติงาน นำความรู้ที่ได้รับไปปฏิบัติจริงที่บ้าน ในส่วนที่สามารถปฏิบัติได้ แต่มีความรู้บางเรื่องที่นักเรียนได้เรียนไปแล้วไม่สามารถนำไปปฏิบัติที่บ้านได้ เนื่องจากมีอุปสรรคเรื่อง อุปกรณ์ เครื่องมือในการปฏิบัติงานที่เป็นเฉพาะ ราคาแพงและลงทุนสูง เช่น เรื่องของการทำอิฐดิน - ซีเมนต์ นักเรียนไม่สามารถนำไปปฏิบัติที่บ้านได้ แต่มีสิ่งที่นักเรียนได้รับคือ การปลูกฝังความรู้พื้นฐานให้กับนักเรียนรักการประกอบอาชีพ จากความเห็นของ นางอรุณรัตน์ นันทะชาติ ครูผู้สอนโรงเรียนบ้านดงเย็นให้ความเห็นว่า การสอนเรื่องการประกอบอาชีพไม่ได้มีความมุ่งหวังว่า จะให้นักเรียนนำไปประกอบอาชีพได้ทันที แต่เป็นการปลูกฝังแนวคิดให้นักเรียน ในการที่จะนำเอาความรู้ไปใช้ประโยชน์ในอนาคต และผลที่เกิดขึ้นกับนักเรียน คือ นักเรียนนำเอาความรู้ที่ได้ไปเล่าบอกต่อ พ่อ แม่ ผู้ปกครอง บางคนถึงกับขอร้องให้ พ่อ แม่ มาเรียนรู้ด้วย เพื่อจะได้ นำความรู้ไปประกอบเป็นอาชีพและตัวนักเรียนเอง ก็จะได้มีส่วนร่วม กับ พ่อ แม่ หรือผู้ปกครองด้วย เช่นเดียวกันกับ ชมรมข้าวกล้อง ของโรงเรียนวัดบ้านปลัดผัก ทำให้นักเรียนเกิดความรู้ คือเข้าใจประโยชน์ของข้าวกล้อง ว่ามีคุณค่าทางโภชนาการมากกว่าข้าวขาว จึงได้นำเอาความรู้ไปเล่าบอกต่อ พ่อ แม่ ผู้ปกครอง แต่ไม่สามารถนำไปปฏิบัติที่บ้านได้ เพราะการทำต้องอาศัยเครื่องสีข้าวกล้อง ลงทุนสูง ราคาแพง นักเรียนไม่มีเงินทุนพอในขณะนี้ แต่ในอนาคตอาจจะเป็นอีกทางเลือกหนึ่ง ที่จะนำไปประกอบเป็นอาชีพสร้างรายได้ให้ตัวเองได้ เด็กชายธนา ชบา นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวัดบ้านปลัดผัก เล่าว่า ถ้ารวมตัวกับเพื่อนๆ ได้ มีเงินทุนพอ เขาจะนำความรู้เรื่องการทำข้าวกล้อง ไปประกอบเป็นอาชีพ ผลผลิตสินค้าออกจำหน่ายได้จริง

การเรียนรู้เรื่องการขยายพันธุ์พืช นักเรียนได้นำไปปฏิบัติจริงที่บ้านและที่โรงเรียน การขยายพันธุ์พืช มีหลายวิธี เช่น การติดตา ต่อกิ่ง การตอน การปักชำ การเสริมรากให้แข็งแรง ในเวลาเรียนก็จะเรียนที่แหล่งเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น และฝึกปฏิบัติในแหล่งเรียนรู้นั้น แต่เมื่อกลับไปที่โรงเรียนแล้ว นักเรียนก็สามารถนำความรู้ไปปฏิบัติที่บ้านหรือที่โรงเรียนได้ จากการให้ข้อมูล ของ นางวาสนา ภูมิพยัคฆ์ ครูผู้สอนในโรงเรียนมหิดลอนุสรณ์ ให้ข้อมูลว่า นักเรียนส่วนใหญ่จะนำความรู้ไปปฏิบัติจริงที่บ้าน และเมื่อเวลาที่อยู่โรงเรียนในเวลาเรียนปกติ ครูจะให้นักเรียนทดลองนำความรู้ที่ได้เรียนกับครูภูมิปัญญาท้องถิ่นมาฝึกปฏิบัติ นักเรียนก็สามารถทำได้ และได้ผลดีเกินความคาดหมาย เช่นเดียวกันกับการเรียนรู้ เรื่องพืชสมุนไพร ในป่าชุมชน ทำให้นักเรียนมีความรู้ว่ามีพืชชนิดใด สามารถรักษาโรคใดหรืออาการใดได้ นักเรียนจะนำไปทดลองใช้ทั้งที่บ้านและที่โรงเรียน นางวรรณ วรรณชาติ ครูผู้สอนในโรงเรียนบ้านหนองแคพัฒนา ให้ข้อมูลว่า นักเรียนจะเกิดความรู้และนำความรู้มาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ เช่น เวลาที่นักเรียนเกิดบาดแผล นักเรียนจะนำเอาพืชสมุนไพรในป่าหลังโรงเรียนมารักษาตนเองในกลุ่มเพื่อนๆ โดยไม่ต้องรอให้คุณครูทำแผลให้ นักเรียนบางคนนำเอาสมุนไพรไปปลูก

ที่บ้านและเล่าถึงประโยชน์ ให้พ่อแม่และคนใกล้ตัวรับรู้ นักเรียนอีกส่วนหนึ่งจะเกิดความรัก ความห่วงแทนป่าชุมชน นำเอาความรู้เรื่องประโยชน์ของป่าไม้ และพืชสมุนไพร ไปบอกพ่อ แม่ และขอร้องไม่ให้ชาวบ้านมาบุกรุกทำลายป่าอีกต่อไป ให้ช่วยกันอนุรักษ์ป่าชุมชนไว้ใช้ประโยชน์ ร่วมกัน ตลอดไป ส่วนกลุ่มทอผ้าโรงเรียนวัดบ้านกะชายได้นำเอาความรู้เรื่องการทอผ้า ได้นำ ความรู้ไปปฏิบัติจริงที่บ้านเป็นบางคน นักเรียนบางคน ผู้ปกครองได้ทอผ้าอยู่แล้ว เมื่อนักเรียน ได้เรียนรู้เรื่องการทอผ้า ก็สามารถช่วยผู้ปกครองทอผ้าที่บ้านได้ เด็กหญิงปราณี แซ่มรัมย์ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวัดบ้านกะชาย ให้ความเห็นว่า เดิมนั้นนักเรียนบางคน มีผู้ปกครองทอผ้าที่บ้านก็ไม่ให้ความสนใจ แต่หลังจากได้เรียนรู้กับครูภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้ว จึงได้สนใจที่จะช่วยผู้ปกครองและตั้งใจเรียนรู้เป็นพิเศษกว่านักเรียนคนอื่น ๆ บางครั้งนักเรียน นำเอาผลผลิตจากการทอผ้าที่ผู้ปกครองทำไว้ไปจำหน่ายได้ด้วย ทำให้นักเรียนเห็นคุณค่า และประโยชน์ของการทอผ้า สามารถประกอบเป็นอาชีพสร้างรายได้ได้จริง

จากข้อมูลที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่า นักเรียนมีความสามารถในการแสวงหา และสร้างสรรค์ความรู้ให้กับตนเอง จากการที่นักเรียนนำความรู้ไปสร้างประโยชน์ สร้างรายได้ หรือนำไปเล่าบอกต่อ แสดงให้เห็นว่านักเรียนมีความสามารถในการสร้างสรรค์ ถึงแม้ว่าการ เรียนรู้อย่างเรื่อง ยังไม่สามารถนำไปปฏิบัติได้ในขณะนี้ แต่ก็มีความคิดที่จะนำไปสร้างประโยชน์ ได้ในอนาคต เป็นตัวบ่งบอกว่านักเรียน ได้เรียนรู้กับครูภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้ว ทำให้นักเรียน คิดเป็นและทำเป็น

3. ความสามารถในการแก้ปัญหา เมื่อนักเรียนได้เรียนรู้กับครูภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้ว เกิดความคิด นำความรู้ไปสร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์ ทำให้นักเรียนคิดเป็น ทำเป็น และการคิด การทำบางครั้งก็เกิดปัญหาจากการทำงาน นักเรียนสามารถนำเอาความรู้ไปแก้ปัญหาได้ เช่น นักเรียนที่เรียนเรื่องเกี่ยวกับการขยายพันธุ์พืช เวลาเรียนและฝึกงานจะใช้อุปกรณ์ เครื่องมือ ของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นอุปกรณ์เฉพาะงาน เมื่อนำความรู้ไปปฏิบัติที่บ้านนักเรียนไม่มี เครื่องมือการทำงานเหมือนดังที่เรียนมา แต่นักเรียนก็สามารถประยุกต์เครื่องมือที่มีในบ้านของ ตนเองมาดัดแปลงใช้ ไม่ว่าจะเป็นมีดกใช้มีดทำครัวที่บ้าน ใช้ถุงพลาสติกบรรจุอาหารแทน พลาสติกการใช้งานเฉพาะ จากการสัมภาษณ์นายทองคำ ยิ้มรัมย์ ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่สอน เรื่องการขยายพันธุ์พืช เล่าว่านักเรียนสนใจในการเรียนนี้มาก เมื่อกลับไปที่บ้านจะไปทดลองทำ จริง เช่น เรียนเรื่องของการติดตามมะม่วงกับครูภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่กลับไปที่บ้านนักเรียนไม่มี ต้นมะม่วงแต่มีต้นขนุน ก็ทดลองใช้ต้นขนุนแทน บางครั้งก็เกิดปัญหานักเรียนก็จะกลับมาขอคำ แนะนำอีกครั้ง นับว่านักเรียนรู้จักวิธี ดัดแปลง ประยุกต์และแก้ปัญหาได้ ส่วนเรื่องการอนุรักษ์ ป่าชุมชนและการปลูกพืชสมุนไพรนั้น นายทองคำ ยิ้มรัมย์ เล่าว่า นักเรียนที่เรียนเรื่องป่าชุมชน และพืชสมุนไพร เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 มีการนำความรู้ไปเล่าบอกต่อ พ่อ แม่ ผู้ปกครอง ให้ลองปลูกพืชสมุนไพรที่บ้านของตัวเอง ส่วนใหญ่จะเป็นพืชที่มีในท้องถิ่น

แต่ที่สำคัญ คือนักเรียนจะทดลองใช้พืชสมุนไพรจากป่าชุมชนกันเอง เช่น ยารักษาแผลสดจะใช้ ต้นสาบเสือใช้ใบมาขยี้แล้วปิดปากแผล ให้เพื่อนคนที่มียาบาดแผล นับว่านักเรียนสามารถนำเอา ความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้จริง หลายครั้งที่นักเรียนลองใช้ยาสมุนไพรแต่ไม่ได้ผลตามที่เรียน นักเรียนก็ไปขอคำแนะนำจากครู หรือบางครั้งก็จะรอกับคำถามไว้ถามครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ในช่วงเวลาการสอนครั้งต่อไป เนื่องจากครูภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่คนละหมู่บ้าน จึงต้องรอกับ คำถามไว้ถามครั้งต่อไป

การแก้ปัญหาของนักเรียนที่เรียนเรื่องการทอดผ้า นักเรียนโรงเรียนวัดบ้านกะชาย จะมีปัญหาเรื่องของการฝึกปฏิบัติงาน เช่นเรื่องของเส้นด้ายฝืดสอดกระสวยลำบาก เรื่องเส้นด้าย ขาด นางเมือง ยวงรัมย์ ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น เล่าว่า นักเรียนจะเกิดปัญหาเรื่องนี้ประจำ และใช้ วิธีแก้ปัญหา โดยการสอบถามครูภูมิปัญญาท้องถิ่น เมื่อนักเรียนรู้วิธีการแก้ปัญหาแล้ว ก็คอย แนะนำนักเรียนคนอื่นๆที่มีปัญหาเช่นเดียวกัน โดยไม่ต้องรบกวนถามครูภูมิปัญญาท้องถิ่นอีก

การทำอิฐดิน - ซีเมนต์ จะเกิดปัญหามากในเรื่องของขั้นตอนการทำงานนายสัมฤทธิ์ ชลอลชล ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอนเรื่องการทำอิฐดิน - ซีเมนต์ ของโรงเรียนบ้านดงเย็น เล่าถึง ขั้นตอนการทำงานของนักเรียนว่า เป็นการทำงานที่มีปัญหามาก เนื่องจากจะต้องมีสูตร มีส่วนผสม ที่ได้มาตรฐาน แต่นักเรียนก็พยายามฝึกฝนจนได้ผลดี แม้จะเกิดปัญหานักเรียนจะช่วยกัน แก้ปัญหากันเอง โดยการทำให้ใหม่ จนเกิดความชำนาญและได้ผล บางครั้งปัญหาที่เกิดขึ้น ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น จะคอยสังเกตวิธีการกระทำของนักเรียน เมื่อนักเรียนมีปัญหาจะพยายาม ปรึกษากัน พุดตกลงกันแล้วทำให้ใหม่ เช่นก้อนอิฐแตก เมื่ออัดเป็นก้อนออกมาแล้ว นักเรียน จะปรึกษากันว่าเป็นเพราะเหตุใด และแก้ปัญหาโดยการฝึกทำให้ใหม่จนเป็นที่พอใจ นอกจากเรื่อง การแก้ปัญหาในเรื่องของขั้นตอนการทำงานแล้ว ยังมีปัญหาเรื่องของสภาพดินฟ้าอากาศ ถ้าฝนตกอากาศชื้นจะไม่สามารถทำอิฐดิน - ซีเมนต์ได้ นักเรียนจะไม่ฝึกการทำงานในช่วงที่ ฝนตก พยายามหลีกเลี่ยงปัญหาที่เกิดขึ้น สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่ง การนำผลผลิตออกจำหน่าย เนื่องจาก อิฐดิน - ซีเมนต์ เป็นวัสดุก่อสร้าง วิธีการที่จะประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ให้เป็นที่รู้จัก ก็คือการก่อสร้างจริง กลุ่มผู้ผลิตร่วมกับนักเรียน จึงมีการก่อสร้างอาคารตัวอย่าง ไว้ในหมู่บ้าน 1 แห่งและที่โรงเรียน 1 แห่ง เป็นการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์เป็นอย่างดี

การทำข้าวกล้องของชมรมการทำข้าวกล้องของโรงเรียนวัดบ้านปลัดปึก มีปัญหา ที่เกิดกับกลุ่ม คือ การไม่สามารถนำไปปฏิบัติจริงที่บ้านได้ นักเรียนจะใช้วิธีการบอกเล่าให้ ผู้ปกครองได้ทราบถึงประโยชน์และคุณค่าทางโภชนาการของข้าวกล้อง ทำให้ผู้ปกครองนักเรียน สนใจ มีการสั่งซื้อจากนักเรียน จากโรงเรียนไปบริโภค นับว่าเป็นการประชาสัมพันธ์การขายได้ อีกวิธีหนึ่ง

จากที่กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่านักเรียน เป็นคนเก่ง หลังจากที่ได้เรียนรู้และร่วม กระบวนการเรียนการสอนกับครูภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้ว คือทำให้นักเรียนมีความสามารถทาง ความคิด มีความสามารถในการทำเป็นและมีความสามารถในการแก้ปัญหา ไม่ว่าจะเป็นการ

แก้ปัญหาในการทำงานหรือแก้ปัญหาในวิถีชีวิตจริง ทำให้นักเรียนมีความสามารถ เชื่อมโยงความรู้ที่ได้รับ เข้าสู่วิถีชีวิตจริงของนักเรียนเอง สามารถกล่าวได้ว่า นักเรียนเป็นคนเก่ง

นักเรียนเป็นคนดี วัดจากการมีคุณธรรม จริยธรรม ของนักเรียน การอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4. **นักเรียนมีคุณธรรมและจริยธรรม** หมายถึงนักเรียนมีความประพฤติดีเคารพเชื่อฟังครูและผู้ปกครอง เป็นคนขยันมีความรับผิดชอบ ร่วมมือกับกลุ่มไม่เอาเปรียบผู้อื่น และที่สำคัญนักเรียนไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติดและสิ่งให้โทษทุกชนิด

การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างทั้ง 4 กลุ่ม พบว่า นักเรียนที่เรียนกับครูภูมิปัญญาท้องถิ่นจะส่งผลถึงจิตใจของนักเรียน ให้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม เพราะครูภูมิปัญญาท้องถิ่น เปรียบเสมือนญาติผู้ใหญ่ของนักเรียน นอกเหนือจากความเป็นครู ดังนั้นนักเรียนจึงให้ความเคารพนับถือครูภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบญาติ เป็นคนใกล้ชิดในชุมชน ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ดูได้เห็นความประพฤติของนักเรียนขณะอยู่ที่บ้าน ซึ่งปกติแล้วนักเรียนมีครูเฉพาะอยู่ที่โรงเรียน ดังนั้นพฤติกรรมการแสดงออกขณะที่อยู่โรงเรียนและที่บ้านอาจจะไม่เหมือนกัน เพราะนักเรียนคิดว่าครูที่โรงเรียนไม่ได้เห็นพฤติกรรมของนักเรียนขณะอยู่ที่บ้าน แต่เมื่อมีครูภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสอน ซึ่งเป็นบุคคลที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน บางครั้งครูภูมิปัญญาท้องถิ่น อาจจะเป็นญาติผู้ใหญ่ของนักเรียน หรือเป็นเพื่อนบ้านกัน นอกจากจะมีครูคอยสอดส่องดูแลความประพฤติของนักเรียนขณะอยู่ที่โรงเรียนแล้ว ยังมีครูอีกคนหนึ่งสอดส่องดูแลนักเรียนขณะอยู่ที่บ้านด้วยเหตุผลนี้ เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้นักเรียนมีความประพฤติดีขึ้น

นายสัมฤทธิ์ ชลอสล ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นของโรงเรียนบ้านดงเย็น เล่าประสบการณ์ให้ฟังว่า เมื่อนักเรียนได้ร่วมเรียนด้วยแล้ว นักเรียนจะให้ความเคารพตัวครูภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้น เวลาพบเห็นเมื่ออยู่ที่บ้านก็จะทักทายด้วยการยกมือไหว้ และใช้คำพูดตามด้วยคำสุภาพอ่อนน้อม เช่น “ คุณดา สวัสดีค่ะ “ “คุณดา ไปไหนมาครับ” “วันไหนจะไปสอนพวกหนูอีกค่ะ” เป็นต้น จากพฤติกรรมดังกล่าวทำให้ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นรู้สึกภาคภูมิใจที่เด็ก ๆ ให้ความนับถือและคิดว่าเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงนักเรียนไปในทางที่ดีขึ้น

นอกจากนี้แล้ว ยังมีสิ่งบ่งบอกว่านักเรียน มีคุณธรรม จริยธรรม คือความรับผิดชอบจะมีมากขึ้น ในเรื่องของการตรงต่อเวลา ส่งงานครบตามกำหนด มีวินัยในตัวเองมากขึ้น จากการให้ข้อมูลของ นางวาสนา ภูมิพยัคฆ์ ครูผู้สอนในโรงเรียนมหิดลอนุสรณ์ ได้เล่าถึงพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นของนักเรียนว่า เวลามอบหมายงานให้ทำนักเรียนจะให้ความร่วมมือสามัคคีกันดีขึ้น และสามารถส่งงานได้ตามกำหนดเวลา ให้ความช่วยเหลือกัน เอื้อเฟื้อแบ่งปันกัน เช่น อุปกรณ์การทำงาน ถ้ากลุ่มไหนไม่มีหรือเตรียมมาไม่พอ นักเรียนจะแบ่งปันกัน โดยที่ครูไม่ต้องคอยแนะนำ ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงเห็นได้ชัดเจน หลังจากที่ได้เรียนรู้ออกกับครูภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้ว

นายมานะ อักษรณรงค์ ผู้บริหารโรงเรียนวัดบ้านกะชาย เล่าว่า การได้เรียนรู้กับครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้นักเรียนมีระเบียบวินัยดีขึ้น กล้าแสดงออกในทางที่ถูกต้อง เช่นที่โรงเรียนวัดบ้านกะชายมีผู้มาศึกษาดูงานที่โรงเรียนเป็นประจำ นักเรียนจะคอยต้อนรับผู้มาศึกษาดูงาน สามารถกล่าวต้อนรับแนะนำโรงเรียนและเล่าถึงผลงานของโรงเรียนแทนครูได้ ส่วนนายอาวุธ ววรรณชาติ ผู้บริหารโรงเรียนมหิตลอนุสรณ์ ให้ความเห็นว่า นักเรียนได้เรียนรู้กับครูภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้ว เหมือนกับมีครูอยู่ที่บ้าน นักเรียนจะประพฤติตัวเป็นคนดี ไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติด หรือสิ่งให้โทษอื่นๆ เพราะมีครูสอดส่องดูแลเป็นประจำ ทำให้โรงเรียนเป็นโรงเรียนสีขาวปลอดสิ่งเสพติดทุกชนิด

จากข้อมูลทั้งหมด สามารถกล่าวได้ว่า การเรียนรู้กับครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งผลให้นักเรียนเป็นคนดี มีคุณธรรมและจริยธรรม

5. นักเรียนรู้จักอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น หมายถึงนักเรียนมีความรักความเข้าใจในขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น สามารถที่จะสืบสานประเพณีต่อไปในอนาคตได้ ไม่ละทิ้งไม่ลืมเลือนและเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมประเพณีท้องถิ่นที่ชุมชนจัดขึ้น ด้วยความเต็มใจ

การรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น เป็นสิ่งหนึ่งที่จะบ่งบอกถึงความเป็นคนดีของนักเรียน ไม่ดูถูกประเพณีดั้งเดิมของตนเอง และผู้ที่จะทำให้นักเรียนเกิดความรู้สึกเช่นนี้ได้ก็คือคนในชุมชน รวมทั้ง พ่อ แม่ ผู้ปกครอง ตลอดจนครูในโรงเรียนและที่สำคัญ คือครูในชุมชนหรือ ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นนั่นเอง

นักเรียนโรงเรียนวัดบ้านปลัดบึงให้สัมภาษณ์ว่า นักเรียนมีความรักประเพณีท้องถิ่น เวลาถึงงานทอดผ้าป่าหรืองานประเพณีทางศาสนาอื่นๆ นักเรียนจะไปช่วยผู้ใหญ่ด้วยความเต็มใจในเรื่องของการจัดสถานที่จัดงาน การทำความสะอาดวัดก่อนวันงานและหลังจากที่เสร็จงานแล้ว การล้างทำความสะอาดภาชนะที่ใช้ในการจัดงานต่างๆ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้นักเรียนทำด้วยความเต็มใจไม่รังเกียจหรือเกียจจนใดๆ ไม่ต้องให้ผู้ใหญ่ทำซ้ำหรือบังคับเพราะนักเรียนเต็มใจทำ

นางวรรณิ ววรรณชาติ ครูผู้สอนโรงเรียนบ้านหนองแต้พัฒนา เล่าว่าขนบธรรมเนียมประเพณีอีกอย่างหนึ่งของชาวบ้านหนองแต้ คือการเลี้ยงผีปู่ตา ซึ่งชาวบ้านจะทำกันเป็นประจำทุกปีในช่วงของเดือน 6 ก่อนลงมือทำการเพาะปลูก ประเพณีนี้เป็นประเพณีที่ชาวบ้านให้ความสำคัญมาก ปฏิบัติสืบทอดกันมานาน นักเรียนก็เข้าไปมีส่วนร่วมพิธีนี้ด้วยทุกครั้ง เพราะนักเรียนก็เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและเป็นผู้ที่จะสืบทอดประเพณีนี้ต่อไป เมื่อพิธีเลี้ยงผีปู่ตาผ่านไป ครูจะจัดเป็นกิจกรรมให้นักเรียนเล่าประสบการณ์ของแต่ละคนที่ได้ไปร่วมงาน โดยการเล่าถึงประโยชน์ของพิธีกรรมและการร่วมสืบสานประเพณีนี้ต่อไป

6. นักเรียนรู้จักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึงการเข้าใจและรู้จักประโยชน์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สามารถที่จะร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์กับชุมชนได้ มีการชี้แนะให้บุคคลอื่นๆ เห็นความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ทรัพยากรธรรมชาติเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของคน ที่ยังต้องพึ่งพาธรรมชาติอยู่มาก ทั้งเรื่องของการประกอบอาชีพ การดำรงชีวิตอยู่ในสังคมต่าง ๆ ดังนั้นถ้านักเรียนรู้จักการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ก็เป็นสิ่งที่บ่งบอกว่านักเรียนเป็นคนดี

เด็กหญิงไพลิน ลาดขัมมา บอกว่าป่าชุมชนที่อยู่หลังโรงเรียนบ้านหนองแคพัฒนา เดิมมีเนื้อที่มากกว่านี้ แต่ถูกชาวบ้านทำลาย ถูกบุกรุกไปจนปัจจุบัน เหลือประมาณ 1,400 ไร่ ชาวบ้านที่มีที่ดินติดกับผืนป่า ใช้วิธีการทำลายโดยการบุกรุกแผ้วถางที่เข้าไปในป่าผนวกเข้ามา เป็นพื้นที่ทำเกษตรของตัวเอง ทำให้เกิดเป็นป่าเสื่อมโทรม ต้นไม้ถูกทำลาย แหล่งอาหารของ ชาวบ้านก็ลดลงและถูกทำลายไปด้วย ปัจจุบันทางการได้ประกาศให้เป็นป่าเฉลิมพระเกียรติ ให้ชาวบ้านช่วยกันดูแลไม่ให้ถูกบุกรุกหรือถูกทำลายอีก และนักเรียนก็เป็นส่วนหนึ่งในการดูแล ป่าแห่งนี้ วิธีที่นักเรียนช่วยกันอนุรักษ์คือ การปลูกป่าเพิ่มเติมและดูแลต้นไม้ให้เจริญเติบโตเต็มที่ ก่อนที่จะปล่อยให้เจริญตามธรรมชาติต่อไป

เด็กหญิงยุพรัตน์ ม่วงดี และเด็กหญิงสาคร บุญเยี่ยม นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวัดบ้านกะชาย เล่าว่า นักเรียนรักธรรมชาติมาก เวลาที่ผู้นำหมู่บ้านได้ประกาศเชิญชวน ชาวบ้านให้ร่วมกันปลูกต้นไม้ในวันสำคัญต่าง ๆ ให้ปลูกต้นไม้ตามที่สาขารณะ นักเรียนก็จะ ชักชวนกันไปปลูกต้นไม้ทุกครั้ง และจะดูแลให้ต้นไม้เจริญเติบโตแข็งแรงดีกว่า บางคนก็ปลูก แล้วทิ้งไปไม่ดูแล ดังนั้นโอกาสที่ต้นไม้จะเหลือรอดก็น้อยมาก เช่นเดียวกันกับ เด็กหญิงรุ่งรวี คริสวัสดิ์ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านดงเย็น เล่าว่า เวลาที่หนองน้ำในหมู่บ้าน ตื้นเขิน มีวัชพืชขึ้นมาก ผู้นำหมู่บ้านจะประกาศเชิญชวนให้ชาวบ้าน ร่วมมือกันกำจัดวัชพืชออก จากหนองน้ำ นักเรียนจะไปช่วยผู้ใหญ่ด้วยความเต็มใจตามความสามารถ เช่น การบริการน้ำดื่ม การเก็บกวาดวัชพืชที่ผู้ใหญ่นำขึ้นมาจากน้ำแล้ว เป็นต้น แสดงให้เห็นว่านักเรียนตระหนักและ เห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชักชวนให้ผู้อื่นเข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้งเมื่อมี โอกาส บ่งบอกว่านักเรียนเป็นคนดี

นักเรียนมีความสุข

7. นักเรียนมีความสุข หมายถึง นักเรียนไม่ขาดเรียน ตั้งใจและปฏิบัติงานตาม กระบวนการที่ได้รับมอบหมาย แสดงออกว่ามีความสุขทั้งร่างกายและจิตใจ

การเรียนอย่างมีความสุขจะดูที่พฤติกรรมการแสดงออกของนักเรียน โดยที่นักเรียน ได้เรียนในวิชาที่ชอบ ไม่ถูกบังคับ นักเรียนจะแสดงออกได้เต็มที่ไม่ว่าจะเวลาจะมีคอยควบคุมและ จับผิด เมื่อนักเรียนได้เรียนกับครูภูมิปัญญาท้องถิ่นนักเรียนจะมีความสุขมาก เพราะการเรียน การสอนของครูภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแบบบูรณาการ สามารถเชื่อมโยงกับความรู้ด้านอื่นๆ เข้าด้วยกันได้ โดยเฉพาะความรู้ด้านการประกอบอาชีพ เป็นการพิสูจน์ว่านักเรียนชอบหรือไม่ชอบ กับการเรียนนี้ ถ้านักเรียนเห็นว่ามิใช่ประโยชน์ก็สามารถนำเอาความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ได้สร้าง งานให้ตัวเอง หรืออย่างน้อยก็ยังปฏิบัติไม่ได้ในขณะนี้ ก็วางแผนไว้เพื่ออนาคตข้างหน้า

สิ่งที่แสดงว่านักเรียนมีความสุขกับการเรียน คือการได้ออกไปเรียนนอกสถานที่ ได้ไปสัมผัสธรรมชาติมีกิจกรรมที่หลากหลายให้ทำ นักเรียนจะมีความรู้สึกแปลกและกระตือรือร้นอย่างเห็นได้ชัด จากการสังเกตกระบวนการเรียนการสอน เห็นว่านักเรียนทุกคนจะมีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใส แสดงออกว่า มีความพอใจที่ได้เรียนกับครูภูมิปัญญาท้องถิ่น เมื่อถึงเวลาเรียน นักเรียนจะตั้งใจเรียน จดบันทึกความรู้ที่ได้รับจากครูภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีการซักถามเมื่อเกิดความสงสัย เช่น การเรียนเรื่องพืชสมุนไพรในป่าชุมชน นักเรียนเห็นพันธุ์ไม้ที่แปลกๆ ก็จะซักถามครูภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า ชื่ออะไร เป็นยารักษาโรคอะไรได้ มีวิธีการใช้อย่างไร คำถามเหล่านี้จะให้เห็นตลอดเวลาช่วงการเรียนการสอน ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่บ่งบอกว่านักเรียนมีความกระตือรือร้นในการเรียน

เด็กหญิงสุมาลี จริตรัมย์และเด็กหญิงอนุสรรา ตะไทรรัตน์ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนมหิตลอนุสรณ์ ได้เล่าแสดงความรู้สึกว่านักเรียนพอใจและมีความสุขทุกครั้งที่ได้มาเรียนกับครูภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะได้ออกมาเรียนนอกโรงเรียน ได้เห็นแหล่งเรียนรู้ มีต้นไม้หลากหลายชนิด มีบ่อน้ำ มีปลา และที่สำคัญ คือนักเรียนสามารถเลือกปฏิบัติงานได้กับต้นไม้หลากหลายชนิด ตามต้องการและพอใจของแต่ละคน บางคนเลือกที่จะฝึกเสริมรากมะม่วงให้แข็งแรง บางคนเลือกต่อกิ่งเฟื่องฟ้า บางคนเลือกที่จะตอนกิ่งมะนาว เป็นต้น นอกจากนี้แล้วสิ่งสำคัญที่สุด คือการได้รับประทานผลไม้แปลกๆ ในสวนของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นผลไม้พื้นเมือง ซึ่งจะหาไม่ได้และนักเรียนจะไม่เคยเห็นมาก่อน ได้แบ่งปันกันกินอย่างสนุกสนาน และยังได้รับความรู้กลับไปอีกด้วย

นายทองคำ ยิ้มรัมย์ ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นกล่าวเสริมว่า สามารถยืนยันได้ว่านักเรียนที่มาเรียนมีความสุขมาก บางคนได้พูดคุยหยอกล้อกัน เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกตามธรรมชาติของเด็ก เรื่องความรู้ก็ได้รับด้วย โดยดูจากการที่นักเรียนสามารถปฏิบัติงานได้ ตามที่มอบหมาย และยังนำไปปฏิบัติที่บ้านได้อีกด้วย นางวาสนา ภูมิพิยัคฆ์ ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า นอกจากนักเรียนจะมีความสุขในการเรียนแล้ว ผลงานของนักเรียนก็ออกมาดีทุกคน ไม่ว่าจะมอบหมายงานอะไรให้ทำ นักเรียนจะสามารถทำได้ ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนดีขึ้น จากเหตุผลดังกล่าวสามารถบ่งบอกถึงว่า นักเรียนมีความสุขและกระตือรือร้นในการเรียน